

УДК 343.98(477)

Є.С. Манько, експерт Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при УМВС України в Сумській області

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСІБ, ЗОВНІШНІСТЬ ЯКИХ БУЛО ЗМІНЕНО В РЕЗУЛЬТАТІ ПЛАСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Розглянуто питання щодо можливості проведення експертизи з ідентифікації осіб, зовнішність яких було змінено в результаті пластичних операцій.

Ключові слова: пластичні операції, хірургічне втручання, ідентифікація, зовнішність, ідентифікація особи, відновлювальна хірургія.

Рассмотрен вопрос возможности проведения экспертизы по идентификации лиц, внешность которых была изменена в результате пластических операций.

The paper studies the specific features of facial identification of the persons whose appearance has been altered by the plastic surgery.

Бажання змінити зовнішність для людей завжди було актуальним, а з розвитком медицини з'явилося більше можливостей щодо його реалізації. Сьогодні змінюють не лише окремі елементи обличчя, але й зовнішність у цілому. А отже, питання щодо зміни зовнішності набуває все більшої актуальності й для експертів, які проводять ідентифікацію особи за її ознаками.

Слід зазначити, що ототожнення особи за ознаками її зовнішності потребує врахування всіх чинників, які впливають на її зміну упродовж ідентифікаційного періоду, в тому числі й штучну зміну за допомогою методів відновлювальної хірургії.

Сьогодні пластичні (косметичні) операції, які набули значного поширення, дозволяють усувати не тільки вади розвитку, наслідки механічних, хімічних ушкоджень і хірургічних втручань, а й змінювати форму та розміри певних елементів обличчя (носа, рота тощо) та проводити так зване омолодження. Усі ці операції певною мірою змінюють вигляд людини. Так, у результаті усунення зморшок на обличчі може змінюватися межа росту волосся, що призводить до збільшення висоти чола, а також рівня розташування брів (як правило, догори). Усунення складок верхнього і нижнього вік змінює положення кутів ока, що, у свою чергу, призводить до зміни форми та положення очної щілини. Випрямлення спинки носа, зменшення висоти та ступеня його виступання призводить до зміни таких ознак, як висота верхньої губи, згладжування носолобного кута, положення основи носа (догори), форма ніздрів і кінчика носа. У результаті косметичних операцій у зоні рота змінюються ширина та ступінь виступання контура обох губ, довжина лінії змикання губ, положення кутів рота.

Вивчення усіх тонкощів таких змін має для експертів важливе практичне значення, адже є можливість проведення ідентифікації таких осіб. Водночас у криміналістичній літературі на цей час немає чітких методичних рекомендацій щодо дослідження портретів осіб, зовнішність яких змінено у результаті косметико-пластичних операцій. Втім навіть наявність таблиць зі змінами ознак зовнішності, пов'язаними з косметичними операціями на обличчі, суттєво полегшує роботу експертів.

Косметичні та пластичні операції як різновид операцій відновлювальної хірургії (з виправлення уроджених аномалій, усунення дефектів, наслідків травм і хвороб) проводять або роздільно, або в поєднанні одна з одною [1, с. 43].

Загалом косметичні операції — це самостійний вид хірургії, який також може бути й завершальним етапом відновлювальної хірургії. Метою таких операцій є усунення аномалій або певних (зазвичай доволі помітних) недоліків з метою досягнення відповідності зовнішнього вигляду пацієнта прийнятним йому естетичним нормам [2, с. 45].

Пластичні операції проводять для відновлення зруйнованих або напівзруйнованих органів людського тіла за допомогою переміщення тканин, узятих поблизу від дефекту або пересаджених з інших місць, а також використання живих чи мертвих тканин іншої людини або тварини. Для пересадження можуть застосовувати й різні штучні матеріали. При цьому одночасно з формою органа відновлюють його функцію. Важливого значення надають також досягненню певного косметичного ефекту [1, с. 50].

Більш інформативними в експертному аспекті є пластичні операції, за яких матеріал для пересадження беруть у самого хворого (аутопластика). Після такої операції на тілі людини залишаються сліди не лише у місці відновлення органа, але й у місці взяття трансплантата (під час таких операцій на обличчі пересаджують шкіру, слизову оболонку, жир, м'язи, хрящі, кістки, комбіновані тканини, а також нерви й судини). В окремих випадках сліди від видалення аутоматеріалу можна спостерігати й на фотознімку.

Під час ідентифікації зовнішності припущення про косметико-хірургічне втручання на обличчі слід перевіряти завжди і насамперед у випадках:

- коли на більш пізньому портреті людина виглядає молодшою ніж на більш ранньому;
- коли на більш ранньому фотознімку спостерігаються дефекти, каліцтва, аномалії та інші відхилення на обличчі, а на більш пізньому їх немає або вони менше виражені;
- коли за наявності окремих розбіжностей у зовнішності порівнюваних осіб на одному з фотознімків видно шрами або фляки, які потребують визначення їх відношення до слідів хірургічного втручання.

Для встановлення відношення виявлених на фотознімках розбіжностей і змін зовнішності до наслідків косметико-пластичної операції може з'явитися потреба у залученні фахівців-хірургів, адже не завжди для проведення дослідження експертіві достатньо ознайомитися зі спеціальною медичною літературою із цього питання, інколи слід одержати консультацію у фахівця. У певних випадках доведеться проводити комісійну експертизу.

Залежно від цілей операції та обставин, що зумовили її виконання, ступінь зміни рис зовнішності є різним. Переважна більшість операцій змінюють обличчя

частково. Великі операції, які зачіпають багато елементів обличчя, в хірургічній практиці трапляються доволі рідко.

З експертної точки зору косметико-пластичні операції можна поділити на дві групи. Підставою для такого поділу є принципова можливість встановлення факту хірургічного втручання під час вивчення фотознімків та інших портретів.

Після операцій першої групи на обличчі залишаються приховані сліди, які не відображаються на фотознімку. Про проведену операцію можна дійти висновку за непрямими ознаками, зокрема за розбіжностями в деталях обличчя, які викликають сумніви, а іноді змінюються певним чином (наприклад, хірургічне видалення лобових або скроневих зморшок призводить до значного зменшення їхньої виразності, а також до зміни контуру та положення лобно-скроневої лінії росту волосся).

Операції другої групи залишають видимі, стійкі сліди (фляки, ділянки з пігментними плямами тощо), характер і розташування яких дозволяють дійти висновку про факт хірургічного втручання або навіть встановити застосований метод пластичної хірургії.

В окремих випадках за формою відновленої (зміненої або усунутої) деталі зовнішності та післяопераційних слідів можна доволі точно уявити її первісний вигляд.

На відміну від шрамів після пластичних операцій, випадкові рани на обличчі розташовуються хаотично, загоєння рубця при цьому грубе з утягнутою усередину шкірою. Після пластичної операції шкіра на місці рубця, як правило, залишається гладкою, тому що хірург шар за шаром ушиває шкіру, звертаючи особливу увагу на її верхній шар. Фляки косметико-пластичної операції після загоєння мало помітні (зокрема і на фотознімку). Цю обставину експерт повинен враховувати під час оцінки якості портретів, що надійшли на дослідження. Відсутність видимих слідів косметико-пластичної операції на портреті не завжди означає, що їх немає на обличчі, а отже, багато в чому виявлення таких слідів залежить і від якості фотознімка.

Коли операція другої групи невелика і стосується лише певної деталі обличчя, ототожнення особи за фотознімком, отриманим до і після операції, не викликає особливих труднощів. У цьому випадку експертові з метою встановлення факту косметико-пластичного втручання в зоні обличчя потрібно ознайомитися з обставинами справи і ретельно вивчити фотознімки, які надійшли на дослідження [1, с. 45].

Якщо з обставин справи видно, що операцію проведено поетапно або виконано кілька операцій, експертові слід запросити додаткові фотознімки після кожного етапу (їх можуть зберігати у відділеннях хірургічної стоматології та в інших медичних установах, які виконують такі операції). Крім цього, в історії хвороби можуть бути фотознімки (маски) пацієнтів, виготовлені до операції, а іноді на проміжному її етапі, після операції та після остаточного одужання. Така серія портретів суттєво полегшить експертові вирішення ідентифікаційного завдання.

Якщо є можливість оглянути людину, портрет якої перебуває на дослідженні, експерт може це зробити лише за згодою того, хто призначив експертизу. При цьому під час виявлення ознак операції слід звертати увагу не тільки на обличчя, але й на інші частини тіла. Якщо внаслідок великої косметико-пластичної операції (низки операцій) риси обличчя майже повністю змінилися і немає можливості оглянути цю особу (труп), категорично вирішити питання про тотожність неможливо.

Коли з обставин справи відомо, що на обличчі особи, яку ототожнюють, проведено косметико-пластичну операцію, дослідження наданих на експертизу портретів проводять відповідно до традиційної методики [3, с. 38].

Певні труднощі виникають, коли встановлені на портретах розбіжності зовнішності можна пояснити косметико-пластичним втручанням на обличчі, проте на них видимих ознак таких втручань не виявлено, немає й відомостей про них як у матеріалах справи, так і в інших джерелах. У цьому випадку дослідження зовнішності осіб, зображених на фотознімках, слід проводити з точки зору можливих косметико-пластичних втручань, проведених з метою усунення дефектів (недоліків), наявних на більш ранньому портреті.

Якщо за загальної подібності зовнішності порівнюваних осіб на одному з портретів такі дефекти (недоліки) є, а на більш пізньому портреті їх немає або вони менше виражені, можна припустити можливість хірургічного втручання, і до дослідження цих портретів потрібно залучати фахівця-хірурга. При цьому висновки про результати порівняння можуть бути або негативними, або сформульованими в імовірній формі. Категоричний стверджувальний висновок неможливий з огляду на брак прямих доказів хірургічного втручання на обличчі.

З метою розробки комплексу ознак, достатнього для встановлення факту хірургічного втручання, дослідження питання щодо портретної ідентифікації осіб після косметико-пластичних операцій слід продовжити. Результатом цього дослідження повинні стати і таблиці-схеми з узагальненою інформацією про види косметико-пластичних операцій ті сліди на обличчі, що відповідають їм.

Перенесені захворювання, операції, травми досліджують із залученням матеріалів справи, а також за фотокартками, враховуючи при цьому період часу, до якого вони належать, і час фотографування.

Слід також пам'ятати, що після проведення операції на високому рівні фляки на обличчі зазвичай малопомітні, і на знімках їх, як правило, немає (як з об'єктивних причин (через висвітлення, якість зображення тощо), так і через ретуш знімка або закриття елементів обличчя окулярами, частинами одягу, волоссяним покривом тощо).

У всіх випадках зміни рис зовнішності, походження яких не можна пояснити, варто звертатися до лікувальних установ з метою отримання компетентної консультації лікарів різних спеціальностей. При цьому варто з'ясувати інформацію про походження і тривалість захворювання, його лікування, про ознаки, які передували захворюванню або залишилися після нього, і навіть про ознаки на черепі, які є супутніми ознаками захворювання на обличчі.

З огляду на малий досвід експертної практики у проведенні таких досліджень доцільно бодай у загальному вигляді показати можливості косметико-пластичних операцій на обличчі.

Найчастіше в косметичній практиці трапляються операції на носі. Підставами для таких операцій є видалення (певною мірою) наслідків низки захворювань (наприклад, ринофімі, акромегалії), усунення вроджених деформацій носа (близько 50 % їх становить западання спинки носа), а також деформацій, набутих у результаті неправильно зрослих переломів кісток і хрящів і неправильного їх розвитку після травми, перенесеної в дитинстві.

У результаті хірургічної операції формується спинка і кінчик носа, перегородка носа висувається вперед, піднімається перенісся, усувається горб носа,

звужується спинка і кінчик носа, усуваються роздвоєність кінчика носа та дефекти крил носа тощо.

Підставою для хірургічних операцій у зоні рота є також усунення як вроджених, так і набутих деформацій. Вродженими деформаціями є: потовщена губа або червона облямівка, висока або вкорочена губа, збільшена ротова щілина, збільшена верхня губа. Набутими деформаціями є зсув кутів рота, вивороти верхньої та нижньої губ, дефекти слизової оболонки губ.

У результаті хірургічної операції може бути усунуто «заячу губу» і «вовчу пащу», збільшено або зменшено довжину ротової щілини, звужено або розширено облямівки губ, збільшено висоту верхньої губи, змінено положення кутів рота, контур губ і збільшено їх об'єм.

Вродженими деформаціями вушних раковин є збільшені вушні раковини, недорозвинені вушні раковини, відстовбурчені та «гострі» вуха, зрощення і розщеплення вушної раковини. Набутими деформаціями вушної раковини є зморшкуватість вушної раковини через руйнування хряща внаслідок запальних захворювань, зрощення вушної раковини в результаті опіку, травми, запальних процесів, стовщення вушної раковини внаслідок травми (так звані «вуха борця»). Крім загальних, існують і часткові деформації вушної раковини, форма, величина та розташування яких надзвичайно різноманітні. Вони є результатом травми, опіку, відмороження або некрозу після певного захворювання.

У результаті хірургічних операцій може бути виправлено форму вушних раковин та їх завитків, змінено ступінь стирчання вушних раковин, зменшено або збільшено їх розміри, утворено завитки, мочки (якщо їх не було), а також усунуто інші часткові дефекти.

У випадку відсутності брів, що трапляється доволі часто внаслідок опіку, променевої терапії, травми або різних шкірних захворювань, їх відновлюють шляхом пересадження волосистої частини шкіри.

Хірургічні операції з усунення дефектів, пов'язаних з паралічем лицевого нерва, що стався внаслідок травми, операційних втручань, запальних процесів тощо, дозволяють підняти опущений кут рота та щік, за рахунок ослаблення дії мімічних м'язів на здоровій стороні обличчя згладити різницю між здоровою та хворою сторонами обличчя, що помітно зменшує його асиметрію.

Складки та зморшки (в тому числі й ті, які розташовуються біля очей у вигляді «гусячих лапок») усувають за рахунок натягування шкіри чола, повік, щік, шийних складок [4, с. 53].

Природно, що завдяки хірургічним втручанням можуть змінюватися характеристики частин обличчя, які стосуються їх пропорцій, розмірів, виразності, особливостей.

З огляду на те, що косметико-пластичні операції часто-густо змінюють кістково-хрящову основу обличчя і можуть до невпізнанності змінити зовнішній вигляд людини, доцільною є розробка переліку операцій, після яких пацієнти зобов'язані будуть міняти посвідчення особи, основним реквізитом яких є фотокартка. Також доцільно внести зміну до пункту 8 Положення про паспорт громадянина України [5], виклавши її в такій редакції: «До паспортної книжечки при досягненні громадянином 25- і 45-річного віку, а також після проведення ним пластичної операції на обличчі клеюється нова фотокартка, що відповідає його вікові та зовнішньому

вигляду після пластичної операції. Паспорт, в якому не вклеєно таку фотокартку при досягненні його власником зазначеного віку чи проведенні такої операції, вважається недійсним».

Отже, ідентифікація осіб за ознаками зовнішності, які зробили пластичні операції, — це новий і складний вид досліджень. У криміналістичній літературі поки немає чітких методичних рекомендацій щодо дослідження фотопортретів осіб, зовнішність яких змінено в результаті косметико-пластичних операцій, а отже, такі рекомендації потребують розроблення. Крім цього, доцільно розробити перелік операцій, після яких громадяни зобов'язані міняти посвідчення особи, основним реквізитом яких є фотокартка, а також внести зміни до Положення про паспорт громадянина України.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Павлов Г.М. Пластическая анатомия / Г.М. Павлов, В.Н. Павлова. — М., 1967. — 260 с.
2. Энциклопедический словарь медицинских терминов : в 3-х т. / [гл. ред. Б.В. Петровский]. — М. : Советская энциклопедия, 1983. — Т. 2. — 448 с.
3. Организация и тактика применения субъективных портретов в типичных ситуациях раскрытия преступлений и розыска преступников : метод. реком. — М. : ВНИИ МВД СССР, 1989. — 160 с.
4. Зинин А.М. Криминалистическая фотопортретная экспертиза / А.М. Зинин, Л.З. Кирсанова. — М., 1991. — 240 с.
5. Постанова Верховної Ради України від 26 червня 1992 року № 2503-XII «Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон» // Відомості Верховної Ради — 1992. — № 37.
6. Машимин Ю.И. Функциональный портрет человека и его содержание. Вопросы теории и методов следственной работы / Ю.И. Машимин. — Иркутск, 1988. — 160 с.